

1. Η ΑΠΟΓΝΩΣΗ ΠΟΥ ΟΔΗΓΕΙ ΣΤΗΝ ΑΥΘΕΝΤΙΚΗ ΥΠΑΡΞΗ

Μέσο: . . . . . ΤΑ ΝΕΑ_ΒΙΒΛΙΟΔΡΟΜΙΟ

Ημ. Έκδοσης: . . . 24/10/2020 Ημ. Αποδελτίωσης: . . . 24/10/2020

Σελίδα: 1

ΤΑ ΝΕΑ

Βιβλιοδρομιο

Ο ποιητής Δ. Καπετανάκης περίπου στις αρχές της δεκαετίας του 1940

Η ερευνήτρια, συγκριτολόγος ευρωπαϊκής λογοτεχνίας Εμμανουέλα Κάντζια, που ανέλαβε τη φιλολογική επιμέλεια στην έκδοση των Απάντων του Δ. Καπετανάκη, από την Εταιρεία Κοινωνικού Έργου και Πολιτισμού και το ΜΙΕΤ, μιλάει για τη ζωή του αταξινόμητου ποιητή και δοκιμιογράφου του Μεσοπολέμου

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΣΤΟΝ ΔΗΜΗΤΡΗ ΔΟΥΛΤΕΡΙΑΔΗ

Ο Ζήσιμος Λορεντζάτος θεωρούσε ότι η προσφορά του Δημήτρη Καπετανάκη (1912 - 1944) στα γράμματα «μίτε αγνοήθηκε μίτε παρανοήθηκε» («Διόσκουροι», Δόμος, 1997). Η εκτίμηση είναι σχετικά όψιμη και προφανώς αποδίδει την αίσθηση της περιόδου για το έργο του ποιητή και δοκιμιογράφου που γεννήθηκε στη Σμύρνη, σπούδασε στη Νομική της Αθήνας και τελικά διακρίθηκε στους κύκλους βρετανών ποιητών μετά το 1939. Εξοικειωμένος με το έργο των Καρλ Γιάσπερς, Κίρκεγκορ και Στέφαν Γκεόργκε, θα αναγορευθεί διδάκτωρ στο Πανεπιστήμιο της Χαϊδελβέργης (με τη διατριβή «Ερως και χρόνος»), θα δημοσιεύσει φιλοσοφικές μελέτες, θα μεταφράσει ποιήματα του Χαϊντεγκερν και θα γράφει δικά του στα αγγλικά. Την περίπτωση αυτού του – μάλλον «γνωστού άγνωστου» – στοχαστή, 23 χρόνια μετά την εκτύπωση του Ζ. Λορεντζάτου, υπενθυμίζει η νέα δίτομη έκδοση «Έργα» της Εταιρείας Κοινωνικού Έργου και Πολιτισμού (ΕΚΕΠ) και του ΜΙΕΤ. Γι' αυτήν μιλάσαμε με την ερευνήτρια και συγκριτολόγο ευρωπαϊκής λογοτεχνίας Εμμανουέλα Κάντζια, στην οποία ανατέθηκε η επιμέλεια των Απάντων του Καπετανάκη από τον μαθητή του Ιωάννη Φικιώρη, πρώην πρόεδρο του ΚΙΠΚΕ. Ο τελευταίος είχε παρακολουθήσει σε φοιτητική ηλικία μαθήματα του Καπετανάκη στον «Ασκραίο», τη σχολή «ανώτερης λογοτεχνικής μόρφωσης» που είχε ιδρύσει ο Ιωάννης Σκουτρίνης και ήταν πεπεισμένος ότι το έργο και η προσωπικότητά του δεν είχαν τύχει της προβολής που τους αξίζει.

Στον πρώτο τόμο, που χωρίζεται σε Βιβλίο Α' και Β', περιλαμβάνονται τα δημοσιευμένα έργα. Ο δεύτερος, που αναμένεται εντός του 2021, περιλαμβάνει τα κατάλοιπα: ανέμσα τους, ένα σώμα διαλέξεων στον «Ασκραίο», οι διαλέξεις της Αγγλίας για τη νεοελληνική ποίηση και τέχνη, καθώς και αυτά για τον Προυστ, στη γερμανική και τη γαλλική έκδοσή της, οι εργασίες της περιόδου του Καίμπριτζ για την αγγλική ποίηση.

Πώς θα περιγράφατε την περίπτωση του Δημήτρη Καπετανάκη σε μαθητές ενός σημερινού Γυμνασίου ή Λυκείου;

Ήταν ένας κοσμοπολίτης ποιητής - φιλόσοφος, ένας μεταφυσικός στοχαστής, με περιπετειώδη βίο και έργο πολύπλευρο. Έφυγε από τη Σμύρνη σε παιδική ηλικία, μετά την Καταστροφή, έζησε και σπούδασε στην Ελλάδα και τη Γερμανία του Μεσοπολέμου, και αργότερα, στον πόλεμο, στην Αγγλία. Συνδέθηκε με σπουδαίες προσωπικότητες από τον χώρο των γραμμάτων και των τεχνών, όπως τον γερμανό υποστασιακό φιλόσοφο Καρλ Γιάσπερς, τον βρετανό ποιητή και εκδότη Τζον Λέμαν

→ ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΣΤΗΝ ΕΠΟΜΕΝΗ ΣΕΛΙΔΑ

Δημήτρης Καπετανάκης

Η απόγνωση που οδηγεί στην αυθεντική ύπαρξη

1. Η ΑΠΟΓΝΩΣΗ ΠΟΥ ΟΔΗΓΕΙ ΣΤΗΝ ΑΥΘΕΝΤΙΚΗ ΥΠΑΡΞΗ

Μέσο: . . . . . ΤΑ ΝΕΑ_ΒΙΒΛΙΟΔΡΟΜΙΟ

Ημ. Έκδοσης: . . . 24/10/2020 Ημ. Αποδεκτίωσης: . . . 24/10/2020

Σελίδα: 2

→ ΣΥΝΧΕΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΗ ΣΕΛΙΔΑ

και τον κύκλο του (Στήβεν Σπέντερ, Ουίλλιαμ Πλάμερ, Ηνιθ Σίγουελ, Ε.Μ. Φόρστερ). Εγινε γνωστός στην Ελλάδα για τα φιλοσοφικά του δοκίμια (*Έρωτας και χρόνος, Μυθολογία του ωραίου*) και στην Αγγλία για τις μελέτες του για τον Ρεμπώ, τον Ντοστογιέφσκι, τον Γεώργιους κ.ά. καθώς και για τα ευαρήματα και αιχμηρικά ποιήματά του, όπου αφομοιώνονται αβίαστα τα φιλοσοφικά του αναγνώσματα – κάποια από αυτά συμπεριλήφθηκαν σε ανθολογίες αγγλικής ποίησης.

Από τα πιο ενδιαφέροντα σημεία στη βιογραφία – και την εργογραφία – του είναι η «σιωπή για τη Σμύρνη». Τι πιστεύετε ότι υποδηλώνει;

Είναι αλήθεια ότι δεν γράφει ποτέ για τη Σμύρνη παρότι έζησε τη φωτιά και τον ξεριζωμό, μάλιστα σε νεαρή ηλικία, μόλις δέκα ετών. Νομίζω πάντως πως το παιδικό τραύμα ανιχνεύεται στην αρχή του αγγλόφωνου δοκιμίου του για τον Ρεμπώ (1942), όπου στοχάζεται τη φρίκη του πολέμου ως ένα *memento mori*. Προσθέτει όμως, παραθέτοντας στίχο του Ωντεν, πως «ούτε ο πόλεμος είναι πια ικανός να μας τρομάξει». Ο Καπετανάκης φοβάται περισσότερο και από τον θάνατο της σάρκας εκείνου του πνεύματος. Ίσως η Σμύρνη ήταν το δικό του *memento mori*, το οποίο επεξεργάζεται δημιουργικά στα δοκίμιά του: η διασάλευση του κόσμου οδηγεί στην απόγνωση, την απελπισία, αλλά διανοίγει και την προοπτική της αφύπνισης και της σωτηρίας.

Τι νομίζετε ότι ανακαλύπτει και πιθανότερα αποκομίζει από τη «συνάντηση» με τον Στέφαν Γκεώργκι; Και τι από το έργο του Κίρκεγκωρ;

Στον Γεώργκι είδε έναν ποιητή - νομοθέτη, που κατόρθωσε με τη γλώσσα να δώσει υπόσταση στον κόσμο και τα πράγματα. Τον χαρακτηρίζει «πολιτειακό» ποιητή, δηλαδή ποιητή ικανό να μορφώσει ανθρώπινες υπάρξεις που θα στερεώσουν την Πολιτεία του πνεύματος. Αργότερα, βέβαια, αναθεωρεί. Στο αγγλόφωνο δοκίμιο του για τον Γεώργκι υποστηρίζει πως ήταν ένας από αυτούς που άνοιξαν τον δρόμο στον ναζισμό. Είναι ίσως προβολική αυτή του η κρίση, αλλά δικαιολογείται από τις ιστορικές συγκυρίες. Σίγουρα πάντως στο τέλος του βίου του ο Καπετανάκης απομακρύνεται από το ιδανικό του «πνευματικού οδηγού» και τη γερμανική μεσσανικη παράδοση.

Ο Κίρκεγκωρ καταλαμβάνει τον έναν πόλο φιλοσοφικής σκέψης του Καπετανάκη στο άλλο άκρο βρίσκει τον Πλάτωνα. Στον πυρήνα της φιλοσοφίας και των δύο βρίσκεται το πρόταγμα της αυτογνωσίας και της αυτοπραγμάτωσης. Ο δρόμος του Πλάτωνα εκκινεί από το θαυμάζεν αυτός του Κίρκεγκωρ από την αμφιβολία. Ο πρώτος φιλοσοφεί για το κάλλος· ο δεύτερος για την απελπισία και την πίστη. Ο Καπετανάκης συνθέτει τη σκέψη των δύο στοχαστών με πρωτότυπο τρόπο, παλεύοντας με το αίνιγμα του έρωτα. Το τελευταίο του ποίημα, που τιτλοφορείται «Λάζαρος», παραπέμπει στην αρχή του φιλοσοφικού δοκιμίου του Κίρκεγκωρ *Η αρρώστια ως τον θάνατο*. Δηλώνει έτσι τη μάχη ανάμεσα στην απελπισία και την πίστη που έδνε στα τελευταία χρόνια της ζωής του.

Κατά την περίοδο 1936 - 1939 σχετίζεται στην Ελλάδα με τον κύκλο των Νέων Γραμματικών (Κατσιμπαλή, Καραντώνη, Σεφέρη) και τους Θεοτοκά, Δεσποτόπουλο, Σαραντάρη. Ποια ήταν η διακροτική αξιολόγηση και ενσκόληση όλων με το έργο του;

Ο Βρετανός ποιητής και εκδότης Τζον Λέμαν καταθέτει λουλούδια στον τάφο του Δημήτρη Καπετανάκη στο Γουέστ Νόργουοντ του Λονδίνου

Με όλους διατηρούσε καλές σχέσεις, αλλά με τον Σαραντάρη είχε μεγαλύτερη πνευματική συγγένεια – τους έδνε, εκτός από τη φιλία τους, ο Κίρκεγκωρ. Τους χάριζε βέβαια ο χριστιανισμός, ήταν όμως και οι δύο μεταφυσικοί στοχαστές. Γι' αυτό και ο Σαραντάρης, ενώ κάποτε καταλόγισε στον Δ.Κ. ότι εξετάζει τον Ρεμπώ μονόπλευρα, αγνοώντας το θέμα της πίστης, του αφιέρωσε το ποίημα «Ηλιθίο» («το κλίθο τίποτα έτσι, απότομα, / τρελαίνει την ψυχή...»). Ο Δεσποτόπουλος έγραφε για τον Καπετανάκη μετά τον θάνατό του στο αφιερωματικό τεύχος της *Νέας Εστίας* ο Καραντώνης και ο Θεοτοκάς στις αρχές της δεκαετίας του 1960. Τα πορτρέτα τους φωτίζουν πιυκώς του ανθρώπου, όχι όμως και τη σκέψη του. Πολύ πιο διοισδυτικός και ουσιαστικός είναι ο Λορέντζατος που επανέρχεται στον Καπετανάκη στο τέλος του αιώνα (ο.σ.α.: *Διάσκουρη*, 1997).

Στ βιβλιοκρισία για το «Χρονικό μιας πολιτείας» του Παντελή Πρεβελάκη διαβάζουμε: «Ένας τόπος σαν το δικό μας απογνώσιμα δύσπιστος με δυσκολία θα μπορούσε ν ανεχθεί μια προσπάθεια σύγχρονης μυθολογίας...». Ποια ήταν η οπτική του για την ελληνικότητα ή τη νεοελληνική συνείδηση;

Είναι χαρακτηριστικό ότι δεν προσεγγίζει τα ερωτήματα αυτά με τα νοησιολογικά εργαλεία άλλων εκπροσώπων της Γενιάς του Τριάντα, αλλά ως μια ατομική στάση ζωής που τρέφεται από την αναζήτηση του Κάλλους. Την έννοια της μυθολογίας ο Καπετανάκης τη χρησιμοποιεί για να αναφερθεί σε προσωπικότητες που εννοάρκουν αυτή τη στάση ζωής – όπως, για παράδειγμα, ο Ιωάννης Ιωακείμ Βινκλεμάν. Στο ύστερο έργο του παρατηρείται μια μετακίνηση. Όταν καλείται να απευθυνθεί στο βρετανικό αναγνωστικό κοινό ως «Ελληνας στην Αγγλία», πραγματοποιεί πλέον την ελληνικότητα με όρους ιστορικούς και το κέντρο βάρους της σκέψης του μετατοπίζεται από τον χώρο της αισθητικής σε αυτόν της ηθικής.

Ποιος ο ρόλος του, αλήθεια, στην προβολή των νεοελληνικών γραμματικών στην Αγγλία; Η συμβολή του ήταν εξαιρετικά σημαντική. Ο Καπετανάκης δέκοψε τις σπουδές του στο Καίμπριτζ το 1941 για να αναλάβει καθήκοντα στο υπουργείο Πληροφοριών στο Λονδίνο. Με την ιδιότητά του αυτή έδωσε διαλέξεις στο Λονδίνο και σε τοπικές κοινότητες της Αγγλίας για την

Ελλάδα: τα δεινά της Κατοχής, τη νεοελληνική ποίηση και τέχνη. Έκανε επίσης μαθήματα νέων ελληνικών σε εθελοντές του Friends Ambulance Unit που ετοιμάζονταν για την Ελλάδα και τη Μέση Ανατολή. Παράλληλα όμως, είχε συνδεθεί με τον ποιητή και εκδότη Τζον Λέμαν που εξέδιδε τότε μια σειρά περιοδικών λόγω: *New Writing, Daylight, New Writing and Daylight, Penguin New Writing*. Ο Καπετανάκης μεσολάβησε για τη μετάφραση και δημοσίευση έργων αρκετών ελλήνων συγγραφέων στα εν λόγω περιοδικά, συμπεριλαμβανομένων των Σεφέρη και Ελύτη. Λίγο μετά τον θάνατό του, εκδόθηκε

Ο Καπετανάκης φοβάται περισσότερο και από τον θάνατο της σάρκας εκείνου του πνεύματος

ο «αγγλικός Σεφέρης», πάλι από τον οίκο του Λέμαν (*The King of Asini and other poems*, 1946). Ο Δημήτριος συνδέθηκε και με άλλους λογοτέχνες του Ουίλλιαμ Πλάμερ, τον Τζο Ακερλυ (δευτενή του περ. *The Listener*), τον Στήβεν Σπέντερ, τον Ε.Μ. Φόρστερ. Ήταν η περίοδος όπου μια μερίδα της αγγλικής διάνοησης άρχισε να ενδιαφέρεται περισσότερο για τη σύγχρονη Ελλάδα. Όταν, μετά τη λήξη του πολέμου, ο Νάνος Βαλαωρίτης έφτασε στην Αγγλία για να αναλάβει τον ρόλο του διαμεσολαβητή, βρήκε πολλές πόρτες ανοικτές χάρη στις γέφυρες που είχε χτίσει ο Καπετανάκης. Σημαντικά τεκμήρια για αυτές τις όψεις του έργου του συναντάμε και στη σύντομη αλληλογραφία των ετών 1941 - 1942 με τον Γιώργο Σεφέρη – τότε στην Πρετόρια και το Κάιρο.

Αν επιτρέπετε μια διαισθητική παρατήρηση: είναι ένας δοκιμογράφος που δεν μπορεί να αποχωριστεί το φιλοσοφικό του υπόβαθρο; Και από την άλλη, «διαβάζει τον Πλάτωνα και τον Κίρκεγκωρ ως ποιητές»;

Το ύφος του αλλάζει σταδιακά. Στα ελληνόφωνα δοκίμιά του είναι συχνά διδακτικός – ο ίδιος χαρακτηρίζει τη μυθολογία του Ωραίου ως «μεταφυσικό κήρυγμα». Έχω την αίσθηση ότι γράφει πάντα ως δάσκαλος που προσπαθεί να αφηπνιστεί το ενδιαφέρον, αλλά και να ξυπνήσει τις αισθήσεις των μαθητών του – γι' αυτό και συναντάμε συχνά εξάρσεις, υπερβολές, συναισθηματομοί. Στα αγγλόφωνα δοκίμιά του πάλι, ο λόγος του γίνεται πιο μετρημένος

Δημήτριος Καπετανάκης
ERGA
ΤΟΜΟΣ 1, ΒΙΒΑΙΑ Α' ΚΑΙ Β'

Επιμέλεια Εμμανουέλα Κάντζια
Εταιρεία Κοινωνικού Έργου και Πολιτισμού ΜΙΕΤ
Τιμή 50 ευρώ

Περιλαμβάνονται, εκτός άλλων, δοκίμια και μελέτες του Δ.Κ., τα αγγλόφωνα κείμενά του (μεταξύ άλλων, για τον Γεώργκι, για τον Ντοστογιέφσκι, για τον αγγλική ποίηση), βιβλιοκρισίες και τεχνικροτικά του σημειώματα, τα ποιήματά του στα ελληνικά και στα αγγλικά, το μονόπρακτο θεατρικό «Η Θέλλα», μεταφράσεις του προς τα ελληνικά ή προς τα αγγλικά (των Χαλντερλιν, Αντονου Χάλελυ, Ελύτη, Πρεβελάκη, Κανελλόπουλου)

και, κατά τη γνώμη μου, κομψότερος, διατηρεί όμως έναν τόνο ψυχεγερτικό. Από αυτή την άποψη, πράγματι δεν μπορεί να αποχωριστεί το φιλοσοφικό του υπόβαθρο. Την ίδια τάση διακρίνει και στον Πλάτωνα και τον Κίρκεγκωρ, τους οποίους πράγματι διαβάζει ως ποιητές. Χάρη στα ποιητικά μέσα που χρησιμοποιούν κατορθώνουν να αφυπνίσουν το κοινό τους, υπενθυμίζοντας διαρκώς πως πίσω από κάθε γενήσια φιλοσοφική σκέψη βρίσκεται ένα ζωντανό, πάσχον υποκείμενο.

Η ακραία απελπισία που οδηγεί στην αυθεντική ύπαρξη, μια σκέψη την οποία ανακαλύπτει και στον Ντοστογιέφσκι, είναι το ερμηνευτικό σχήμα που «υπηρετεί»;

Είναι ένα σχήμα που αρχίζει να διαμορφώνει από νωρίς. Το βλέπουμε και στη διατριβή του *Έρωτας και χρόνος*, που ο ίδιος μεταφράζει στα ελληνικά, το βλέπουμε και στη *Μυθολογία του ωραίου*. Ωστόσο, εκεί η απελπισία συνδέεται περισσότερο με την ομορφιά και τον έρωτα. Στην περίοδο της Αγγλίας επιστρέφει στον Κίρκεγκωρ και το δάσκαλό του, Γιόζεφ, η φιλοσοφία του οποίου οφείλει πολλά εξάλλου στον πρώτο, ενώ παράλληλα διαβάζει ίσως για πρώτη φορά τον Σzesτόφ. Επανέρχεται λοιπόν στην έννοια της απελπισίας – ως συνθήκης που μπορεί να οδηγήσει στην αυθεντική ύπαρξη –, αυτή τη φορά όμως είναι πιο έντονη η ηθική διάσταση που της προσδίδει.

Ενδιαφέρον έχει η επισήμανση ότι «ελλείπει βιογραφικών πηγών, δεν έγραψε ποτέ για τον Καββάκη». Γιατί συνδέεται αυτή η ελλείψη με τις πηγές; Έγραψε, αλήθεια, για τον Παπαδιαμάντη;

Για τον Παπαδιαμάντη δεν έγραψε. Στον Καββάκη αναφέρεται σε ένα δοκίμιο του για τη Σαρλότ Μπροντέ (θα συμπεριληφθεί στον δεύτερο τόμο). Με αφορμή ένα χωρίο από το μυθιστόρημα *Willerte*, όπου η ηρωίδα θάβει τις ερωτικές της επιτολές και μαζί με αυτές τον πόθο της, ανακαλεί τις «Επιθυμίες». Ίσως να είχε γράψει περισσότερα αν είχε πρόσβαση σε βιογραφικές πηγές, δεδομένου του δικού του ενδιαφέροντος για τα σχέση βίου και έργου. Είναι σχεδόν βέβαιο εξάλλου πως δεν είχε στη διάθεσή του την ελληνικά έκδοση των ποιημάτων του Καββάκη στα χρόνια της Αγγλίας, παρότι παρακολουθούσε τις μεταφραστικές του τύκες. Τις «Επιθυμίες» παραθέτει από μνήμης.

Βιβλιοδρομιο
ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΕΚΔΟΣΗΣ
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΔΟΥΓΕΡΓΙΔΗΣ